

Megjelenik
minden hónap
15-én
három ivnyi
tartalommal.

MAGYAR
NYELVŐR

SZERKESZTI
SZARVAS GÁBOR.

Szerkesztő
kiadó hivatal
Budapest
VI. ker. Bakony-
utca 6. sz.

XIV. kötet.

1885. MÁRCZIUS 15.

III. füzet.

A HELYNEVEKBEN LEVŐ NÉPETYMOLOGIÁRÓL.

IV.

A népetymologiai átértelmesítéseket legtisztábban még az idegen alakok tüntetik szem elé. Eddigi adataink is jobbra másféle nép gondolkozása köréből valók, idegen organum illesztette hangcsoportokkal, idegen észjárás szülte fogalom alakulatokkal. Láttuk, hogy a szokatlan hangtömegekből mint elevenültek elé a magyarosdi alakok és hogyan értelmesedett új fogalommá a holtan hangzó betűhalmaz. Az idegen hangtömegnek magyar hangtömeggé, másodfokon pedig magyar szóvá kellett átalakulnia.

Mielőtt azonban tovább kísérnök e népi megértelmesítések grammatikális fokozatait, egy kérdés tisztába hozatalával kell még megpróbálkoznunk. Azzal a kérdéssel, hogy mit érez a nép nyelvtudata idegen és ennek folytán értelmetlen hangtömegnek? Már az első fokú átalakulásoknál az alaki népetymológiánál is volt rá eset, hogy a népi nyelvtudat még magyar szókat is idegen számba vesz, ha értelmüket vagy magyaros hangzásukat valami úton módon elvesztik (Ny. XIII:492). A tartalmi népetymológiánál még épen nem is az alakon, hanem az alak tartalmatlanságán akad meg nyelvérzékünk; nem is az idegen hangsoron, hanem a hangsor érthetetlenségén. Hogy ez a jelentéstelen hangtömeg honnan került nyelvünkbe, vagy ha már benne is volt, hogyan vált azzá, nem a népetymologia dolga.

Magyar szókon is állhat hát elő a megértelmesedés művelete, ha eredeti értelmük kiveszett idő folytán a nép nyelvtudatából. Ily szóelhalásoknak különbözőnél különbözőbbek, tarkánál tarkábbak lehetnek az okai; szokatlan alak vagy idegenes hangzás nagy ritkán. Csak az első fokon, a

HELYREIGAZÍTÁSOK. MAGYARÁZATOK.

Salavári. E szó, a melyet a Nyr. előbbi füzetében (50. l.) a lat. *femoralia* magyar nevezetei közt olvastam, keleti emlékeket idézett föl emlékezetembe. Arab ajkú országokban ugyanis százszor meg százszor van minden utazónak alkalma, a vulgáris *širvâl* (az irodalmi nyelven *širvâl*) szót hallani, mely legközönségesebb neve az araboknál a nadrágnak. Minthogy e szó, mint most látni való, a magunk nyelve szempontjából is érdekel bir. helyén lesz itt, hogy teljes genealogiáját bemutassuk.

Előre kell bocsátanom mindenekelőtt azt az egybeállítást, a melyet Miklosichnál (Türk. Elem.) találunk: „tör. *šelvar*, *šalvar*: *pumphosen*, *pluderhosen*: bolg. *šelvari*, *šalvare*; szrb. *šalvare*; or. és rut. *šarovary*, *šaravary*; lengy. *szarawary*, *saravary*; cseh *šaravara*; rum. *šalvari*, *šavlari*, *šolovar*; alb. *šarvar*, *šandervar*; gör. *σαβαρι*; magy. *salavári*; úfném. (tájny.) *scharivari*; kun *salvar*. kurd. *šelvar*. kaz.-tat. *šalbar*. Vö. ar. *saravil* (a *širvâl* többese): *hose*“.

Ez eléggé részletes adatokhoz még a következőket csatolhatjuk.

Az arabok az ő *širvâl* (*širvâl*) szavukat, mint sok egyéb ruházatnevet, a perzsából kölcsönözték: újperzsa *šalvar* (az arabban szokott metatezissel *širvâl*), a mely a zend *šâravâra*-ra megyen vissza. A fõnt említettekén kívül megtalálható ez a perzsa eredetű szó még más nyelvekben is. Első sorban említem a bibliai aramaeismust. Dániel könyvében ott van *szarbâlin* (singul. *szarbâl*); a talmud régibb alkotó részében (mišná) ott van *šarvâl*.

A közép-görög *σαβαρα*, melyet Suidas (vö. Gesenius) *ἑσθίης περσική*-vel magyaráz, egyenest a zend alakra vezetendő vissza.

A görögön kívül a közép-latinságba is átment s nagyon elterjedt használatú volt a szóbeli ruhanévezet, mint a következő változatok mutatják: „*sarabara*: *braccæ*; *serabara*; *salabarra*: *vestis grossa*; *sarabola*. *serabula*, *sarabella*, eadem notione qua *sarabara*; *saraballa*. Ugutio: *saraballum* lingua chaldaeorum vocantur crura et tibiae; unde *brachiales*, quibus haec teguntur, dicuntur *saraballa*“.

Ismeri a francia is. Littré szótárában olvassuk: „*charivari*: *pantalon garni de cuirs et de boutons, pour monter à cheval*“.

Sõt még tovább haladt s eljutott északra is az angol néphez, a hol *šaravaries* annyi mint *reithosen*.

Most, hogy ismerem e szó történetét s látom, hogy két világrész népeinél el van terjedve, s a mi nyelvünkben is, habár most kevésbé, de a török világban bizonyára elég

használatos volt, szinte bánom, hogy ezelőtt vagy négy évvel furcsának találtam (Egy. Phil. Közlöny IV. k. 120. l.) Michaelis göttingeni tanárnak következő közleményét: „Hiezu kam noch, dass gebohrene ungarn, die damals (a mult század végén) den Daniel bei mir hörten, die wörter sarbâlin, haddâvrin in der ungarischen sprache fanden“ (Orientalische u. exegetische Bibliothek XVII. 72. l.) Nincsen kétség benne, hogy Michaelis magyar hallgatóinak közel egy évszázaddal ezelőtt a fent közölt perzsa ruháztatnév alkalmával, melyet a Dániel könyvének szerzője is használ, a magyar *salavári* jutott eszükbe; s mint látható, nincsen mit mosolyogni ötletükön.

Hogy a magy. *salavári*-nak alapjául a tör. *salvar* alakot kell tartanunk, azt kétségtelennek vehetjük; hogy azonban egyenest a törökből-e, vagy pedig a bolgár-szerb útján jutott-e nyelvünkbe, annak eldöntését másokra bízom.

GOLDZIHER IGNÁC.

A számára. E szólásnak valódi értelmét egész hitelesen földérintette Szvorényi József (Nyr. XIV. 83.). Jelentésére, használatára nézve hát tisztában volnánk vele, csak azt nem tudjuk még, hogy hogy jelentheti azt, a mit jelent: „ügyszólván, körülbelül“ stb. vagyis inkább, mikép hajlott el az eredeti jelentés (— szám) a maira. Szerintem ez a szólás tulajdonkép ennyit tesz: „ha számba vesszük, ha számítjuk, ha jól felvesszük“; s valóban, a Szvorényi-közölte valamennyi példa ezekkel szépen föl is engedi cserélni.

De nem találgatni akarok én, a kinek nincs is meg a nyelvérzékemben az „a számára“ (az én vidékem nem ösmeri), hanem a Joannovics közlését szándékom itt egyben-másban megigazítani. Arany János sehol sem mondja azt, hogy egy bihari ember szájából hallotta volna ezt a szokatlan szólást: egy torony a számára. Ő, a ki szintén bihari volt, bajosan is hallhatott volna bihari embertől oly szólást, a mely előtte teljességgel új. A tényállás ez. A „Szépirodalmi Figyelő“ I. évf. 37. számában „Visszatekintés“ cz. cikkében ezt mondja Arany: „Tompá egy versében ezt olvasom: „Csak egy torony a számára“; ez, vidékemen, annyira ismeretlen szólam, hogy fejet csóválnék magyarságára, ha nem tudnám azóta, hogy egész nagy környék népe ajkán használatos“.

Tompának szóban levő verse: „Arszlán pasa“ (VI. k. 126. l.) melynek első strófája így van: „Nógrádban állt Busu vára; csak egy torony a számára, s két hétnek már egy nap hijja, hogy a török folyvást vijja“.

Világos, hogy ez az értelme: „jóformán csak egy torony (a vár), csak egy toronyból áll“. A vers további